

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ ОСОБАМ, ВІДНЕСЕНИМ ДО КАТЕГОРІЇ «ЗЛОДІЇВ У ЗАКОНІ» В УКРАЇНІ

Павленко С.О., к. ю. н.,
провідний науковий співробітник відділу
організації науково-дослідної роботи
Національна академія внутрішніх справ

Стаття присвячена удосконаленню правового регулювання протидії особам, віднесеним до категорії «злочинці у законі» в Україні. Аналіз міжнародного досвіду свідчить про те, що в окремих країнах було удосконалено правові методи щодо протидії особам, віднесеним до категорії «злочинці у законі». З'ясовано, що поняття «злочинці у законі» трансформовано і не зобов'язує «власника» суворо дотримуватися таких злочинських елементів, як «злочинський» та «тюремний» закон. Констатовано, що оперативна робота підрозділів Національної поліції у цій сфері здійснюється на неналежному рівні. Виявлено, що ця проблема пов'язана з відсутністю дієвої правоохоронної системи, зокрема ліквідація Управління боротьби з організованою злочинністю є однією із причин активізації «злочинців у законі» в Україні. Наголошується, що у процесі реформування правоохоронних органів окрім зарубіжного досвіду важливо враховувати ментальні особливості.

Ключові слова: організовані групи, злочинні організації, злочинці у законі, протидія, лідер, корумповані зв'язки.

Стаття посвячена удосконаленню правового регулювання протидії особам, віднесеним до категорії «воров в законі» в Україні. Аналіз міжнародного досвіду свідчить про те, що в окремих країнах були удосконалені правові методи протидії особам, віднесеним до категорії «воров в законі». Виявлено, що поняття «вор в законі» трансформовано і не зобов'язує «власника» строго дотримуватися таких злочинських елементів, як «воровський» та «тюремний» закон. Констатовано, що оперативна робота підрозділів Національної поліції в цій сфері здійснюється на неналежному рівні. Сделан вывод, что эта проблема связана с отсутствием действенной правоохранительной системы, в частности ликвидация Управления по борьбе с организованной преступностью является одной из причин активизации «воров в законе» в Украине. Отмечается, что в ходе реформирования правоохранительных органов кроме зарубежного опыта важно учитывать ментальные особенности.

Ключевые слова: организованные группы, преступные организации, вор в законе, протидія, лідер, корумповані зв'язки.

Pavlenko S.O. WAYS TO IMPROVE LEGAL REGULATION AGAINST PERSONS WHO FALL UNDER THE CATEGORY OF "THIEVES IN LAW" IN UKRAINE

The article is dedicated to improving the legal regulation of counteraction to persons classified as "thieves in law" in Ukraine. Analysis of international experience shows that in some countries had improved methods to combat legal entities classified as "thieves in law". It was found that the term "thief in law" does not oblige transformed and "owner" – strictly observe these thieves elements as "thieves" and "prison" law. Stated that the operational work units of the National Police in this area is carried out at inappropriate levels. It was concluded that this problem stems from the lack of effective law enforcement, including the elimination of the Office of the fight against organized crime, is one of the reasons activation "thieves in law" in Ukraine. It is noted that in the course of police reform, in addition to foreign experience is important to consider mental characteristics.

Key words: organized groups, criminal organizations, kingpin, opposition leader, corrupt ties.

Постановка проблеми. Сучасна організована злочинність не лише становить небезпеку для національних інтересів окремих держав, а й є прямою загрозою міжнародній безпеці, набуваючи транснаціонального характеру. Особливу небезпеку організована злочинність становить для країн із нестабільною соціально-політичною та економічною обстановкою, що знаходяться у стані економічної і політичної трансформації, до яких належить і Україна [1, с. 99].

Організовані групи і злочинні організації продовжують контролювати ліву частку тіньового капіталу, протиправну діяльність, пов'язану із розкраданням бюджетних коштів, легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, організацією наркобізнесу, нелегальною міграцією тощо [2].

Проте варто зазначити, що при всьому різноманітті злочинних груп і злочинних організацій координуючою і керуючою «надор-

ганізацією» продовжує залишатися злочинне співтовариство «злочинці у законі».

«Злочинці у законі» займають лідируюче положення серед інших суб'єктів організованої злочинності. Вони формують певні правила і традиції злочинного світу, створюють злочинні групи та злочинні організації, згуртовують навколо себе людей, які бажають займатися кримінальною діяльністю [3]. Тим не менше, дуже складно назвати загальну кількість лідерів і авторитетів злочинного світу, оскільки офіційна статистика відсутня [3]. За деякими даними окремих фахівців [4] постійна кількість, яка нині перебуває в Україні, становить близько 20–25 «коронованих» осіб [4].

Актуальність проблематики пов'язана і з тим, що в Україні останнім часом простежується активізація діяльності «злочинців у законі», а саме вихідців із Російської Федерації та Грузії. Це пояснюється тим, що в цих країнах за належність до осіб, віднесених до категорії

«зłodіїв у законі», притягують до кримінальної відповідальності. Як наслідок, багатомісний представник цього специфічного кримінального елемента почали шукати і знаходити кримінальний заробіток та притулок в Україні.

Тому ця проблема останнім часом постійно знаходиться у центрі уваги наукових і практичних працівників.

Ступінь розробленості проблеми. Пошуки шляхів підвищення ефективності протидії організованій злочинності в цілому розглядалися у наукових працях П.П. Андрушка, Ю.А. Алферова, Є.М. Білоуса, О.М. Джузи, О.О. Дульського, О.Ф. Додженкова, В.Л. Грохольського, А.М. Кислого, М.А. Погорецького, О.Ю. Шостко, О.М. Юрченка та ін.

Різні напрями протидії особам, віднесеним до категорії «зłodіїв у законі», досліджували у своїх працях В.І. Василичук, Л.І. Данченко, О.В. Калиновський, В.В. Ремський та ін. Під час заглиблення у процес вивчення організованої злочинності виявляються окремі аспекти цієї проблеми, які вкрай важко піддаються дослідженню. До однієї з них можна віднести проблемні питання щодо удосконалення шляхів правового регулювання протидії особам, які належать до категорії «зłodіїв у законі», що набуває особливого змісту та значення і потребує всебічного наукового та творчого опрацювання, що зумовлює мету цієї статті.

Виклад основного матеріалу. Ретроспективний аналіз свідчить, що «зłodіїв у законі» є одним із ключових елементів організованої злочинності. Це специфічне для колишнього СРСР, а нині і для країн пострадянського простору злочинне об'єднання, що утворилося в 30-х роках ХХ століття, яке не має аналогів у світовій кримінальній практиці та характеризується наявністю жорсткого кодексу кримінальних традицій (спеціальних правил поведінки), а також винятковим рівнем закритості і конспіративності.

У 50-60 роках ХХ століття правоохоронні органи робили безпрецедентні заходи щодо протидії негативному впливу «зłodіїв у законі» на суспільні відносини. Їх розміщували у спеціальних колоніях, де відносно лідерів злочинного світу проводилися оперативні профілактичні заходи, спрямовані на виправлення і переорієнтацію засуджених, окремих осіб вдалося схилити до співпраці з адміністрацією пенітенціарних установ. Такі дії завдали серйозної шкоди авторитету «зłodіїв у законі» та значно знизили їх чисельність [5].

Одним із відомих прикладів активізації боротьби зі «зłodіядами в законі» є створення у 1956 р. МВС СРСР експериментального табору – Солікамської ВТК-6, що отримала в народі назву «Білий лебідь», призначеної для утримання лише «зłodіїв у законі» та суспільно небезпечних кримінальних авторитетів. Для цієї категорії це було найбільш успішним ударом з боку правоохоронної системи, оскільки «зłodійські закони» дійсно не мали сили [6].

Цей експеримент проводився МВС на офіційне замовлення ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР і полягав не в зусиллях примусити «зłodіяда у законі» працювати, а в спробі переламати авторитетів, змусити їх публічно (письмово) зректися від «зłodійського» титулу та

антисоціальних норм поведінки. У своїх листах до засуджених вони просили наслідувати їх приклад та працювати на благо держави. «Зłodіїв у законі», які переходили до категорії активістів, закінчували життя насильницькою смертю – як правило, їх знаходили повішеними в камерах або вбитими дорогою додому.

Наприкінці 50-х рр. на території СРСР від колишнього «зłodійського» співтовариства 30-х рр. залишилося лише три відсотки кримінальних лідерів. Після цього МВС, ґрунтуючись на звітах виправно-трудої системи, урочисто повідомило про смерть останнього «зłodія в законі». Переважно це проходило під політичними гаслами ЦК КПРС, яке заявило про остаточну перемогу над професійною злочинністю. Унаслідок цього правоохоронні органи СРСР були піддані кардинальним змінам, що призвело до масових звільнень кваліфікованих працівників міліції й послаблення контролю над криміногенною ситуацією [7].

З кінця 80-х – початку 90-х рр. ХХ ст. в Україні значно погіршився криміногенний стан. З'явилися такі види злочинності, які раніше були маловідомі, зокрема рекет, викрадення людей задля отримання викупу, торгівля людьми; широкого розповсюдження набули злочини, пов'язані з так званими «важкими наркотиками», незаконним обігом вогнепальної зброї тощо. Професійна злочинність почала утворювати легальні об'єднання (охоронні фірми, детективні агентства, клуби за інтересами тощо), які насправді були замаскованими організованими злочинними угрупованнями.

У 90-ті рр. в Україні організовані злочинні угруповання зазвичай у співпраці з російськими «колегами» активно займаються прибутковою торгівлею героїном, торгівлею людьми та незаконною контрабандою сигарет у Європу [8]. У цей період фіксуються кримінальні сходки «зłodіїв у законі» з метою переділу сфер впливу на теренах пострадянського простору.

Так, наприклад, у 1998 р. на «сходку «зłodіїв у законі» в Одесу з'їхалися представники практично всіх країн колишнього СРСР. Грузинські і чеченські злочинні угруповання мали серйозні зв'язки з аналогічними формуваннями в Росії, зокрема з «солнцевським» злочинним угрупованням. На цій «сходці» велися переговори для полегшення легалізації незаконної торгівлі сировиною, операцій з викраденим автотранспортом, антикваріатом, поставками зброї, валюти, наркотиків, а також обговорювались питання стосовно введення на рахунки західних банків капіталу, набутого в результаті злочинної діяльності.

Принадно зауважимо, що в Україні найбільш небезпечним організованим злочинним угрупованням була так звана одеська мафія, яка діяла спочатку тільки у своєму рідному місті, але пізніше стала відомою і на світовій арені, почавши здійснювати злочинну діяльність у Нью-Йорку, а пізніше і в Ізраїлі, після того як США та Ізраїль дали можливість радянським євреям емігрувати. У результаті цього велика кількість осіб єврейського походження Одеси мігрувала за кордон, серед них і значна кількість злочинців. Із тих пір

були створені одеські організовані злочинні угруповання у таких містах, як Нью-Йорк, Тель-Авів, Антверпен, Будапешт тощо.

За інформацією окремих засобів масової інформації у Сполучених Штатах одеська мафія базується в районах Брайтон-Біч, Брукліна міста Нью-Йорка, а також у Лос-Анджелесі. Вона вважається найпотужнішою злочинною організацією в США серед країн колишнього СРСР. Її злочинна діяльність включає в себе кришування, шахрайство, замовні вбивства, торгівлю наркотиками тощо. Велика кількість учасників одеської мафії стали частиною американського кримінального фольклору, наприклад Марат Балагула, Овсій Агрон і Борис Найфельд та ін. [8].

Повертаючись до ретроспективного аналізу, важливо зазначити, що в епоху становлення організованої злочинності лідер кримінального угруповання повинен був володіти не тільки авторитарними, жорсткими якостями, але й мати певний «тюремний» досвід. Наприклад неможливо було «коронувати» злочинця, якщо він не відбув значного терміну в місцях позбавлення волі [9].

На окрему увагу заслугоували особистісні якості кандидата (вольові здібності, вміння вирішувати конфлікти і згуртовувати злочинні групи, тощо) [5, с. 70]. Вивчалось минуле кандидата, з'ясовувалося, чи не був він помічений у зв'язках із правоохоронними органами, чи не служив в збройних силах, чи не працював у державних установах; приналежність до нетрадиційної сексуальної орієнтації була підставою для відмови в «коронації». Сам ритуал міг супроводжуватися клятвами, нанесенням татувань та іншими елементами кримінальної субкультури.

Повідомлення про майбутню «коронацію» поширювалося в місцях позбавлення волі, доводилося до відома всіх зацікавлених осіб. Початкові вимоги до «злочинців у законі» передбачали дотримання ними досить жорстких правил, зокрема:

1. «Злочинці у законі» повинен опікуватись винятково про благо представників злочинного світу, не підтримувати соціальних зв'язків, не мати сім'ї, приватної власності, не брати участі у суспільному житті.

2. Він не повинен співпрацювати з представниками державних структур.

3. Всі злочинні діяння за нього вчиняють підлеглі представники його кримінального середовища. Злочинці не мав права носити зброю та приймати безпосередню участь у винесенні злочинів.

4. «Злочинці у законі» повинні вміти швидко пристосовуватися до мінливих умов і орієнтувати своїх підлеглих на зміну тактики злочинної діяльності.

5. Злочинці у законі повинен бути розважливим, сміливим, упевненим у собі тощо [10, с. 168–169].

За порушення встановлених правил до винних у залежності від характеру провини застосовуються такі покарання, як а) «ляпас» – свідчить про те, що авторитет «злочинця» похитнувся, а у злочинному середовищі поширюється чутка про «битого злочинця»; б) «удар по вухах» – процедура «розвінчан-

ня», тобто позбавлення статусу «злочинця у законі», передбачена за серйозне порушення «законів» злочинного світу; в) до смерті засуджуються відступники і зрадники «злочинської ідеї» (таке покарання може бути винесено особі за розтрату «злочинського общака» або якщо її помічено у зв'язках із правоохоронними органами). Насильницька смерть «злочинця у законі» зазвичай була замаскована під самогубство або нещасний випадок [5, с. 37].

У сучасних умовах портрет «злочинця у законі» кардинально змінився. Сьогоднішній лідер організованого злочинного угруповання зламав багато стереотипів як успішна, фінансово незалежна людина, яка є авторитетною та навіть, на перший погляд, з незаплямованою репутацією. Для «коронування» вже непотрібно проходити довгий тернистий шлях перебування в місцях позбавлення волі, необов'язково наносити спеціальне татування тощо [9, с. 68].

Вивчаючи осіб, віднесених до категорії «злочинців у законі», П.Л. Фріс зазначає, що деякі з них не мали навіть судимості. Такий грубий відступ від злочинських традицій пояснюється тим, що прийом у злочинне співтовариство нерідко здійснюється за гроші. Подібні ситуації вступу до співтовариства «за хабар» стали поширеними і сприяли поділу злочинців на «нових» і «старих». Нове покоління вважає допустимим такий прийом у співтовариство, оскільки поповнюється загальні грошові фундації (общаки) [11, с. 23].

Іншою особливістю є тісний зв'язок злочинного середовища з певними власними структурами. До недавніх часів членам злочинних організацій категорично заборонялося будь-яка співпраця з органами влади та правоохоронними органами [9, с. 68].

Однак нова кримінальна генерація часто ігнорує злочинські традиції, співпрацюючи з корумпованими представниками влади. Більше того, лідери організованих злочинних угруповань приділяють особливу увагу пошуку та встановленню корупційних зв'язків серед посадових осіб, що здійснюють правоохоронну діяльність та регуляторну діяльність у сфері економіки, суддів, керівників місцевих органів влади та інших посадових осіб, до компетенції яких належить прийняття важливих для організованих злочинних угруповань рішень [12, с. 166].

Корумповані зв'язки, які тісно налагоджені в органах законодавчої, виконавчої та судової влади, приводять до встановлення їх залежності від кримінальних структур, що забезпечує прийняття необхідних для них рішень, порушуючи чинне законодавство або суспільні норми.

В аспекті організованої злочинної діяльності відповідно до статистичної звітності правоохоронних органів України за 2008–2013 рр. [13, с. 69] можна дійти висновку, зокрема, про тенденцію до зростання за певні періоди кількості виявлених організованих груп і злочинних організацій з корумпованими зв'язками у понад два рази: від 15 у 2008 р. до 27 – 2009 р.; 29 – 2010 р.; 38 – 2011 р.; 36 – 2012 р. [14]. Їхня питома вага у загальній кількості виявлених за згаданий період організованих

груп і злочинних організацій загалом по Україні збільшилася від 3,97% у 2008 р. до 8,72% у 2013 р. Крім того, відповідно до статистичних даних МВС України за 2014 р. із 135 виявлених організованих груп і злочинних організацій в цілому – 22 (16,3%) – організованих груп і злочинних організацій з корумпованими зв'язками [14], що значно більше у порівнянні з 2013 р. Разом із тим у 2015 р. виявлено лише 11 організованих груп і злочинних організацій з корумпованими зв'язками, що на 37,3% менше, ніж за аналогічний період 2014 р.

Водночас офіційна статистика повною мірою не відображає рівень і динаміку розповсюдження злочинів цього виду унаслідок високого рівня їхньої латентності, складності виявлення та документування, а також високого ступеня прихованості та можливості уникнення від відповідальності за зазначені корупційні діяння.

Судячи з наведених вище статистичних даних, слушною є думка О.Ю. Шостко про те, що організована злочинність не є загрозою для України, і за збереження теперішньої динаміки за декілька десятків років може просто зникнути за умови, якщо вивчати це явище тільки з позицій облікованих суспільно небезпечних діянь [15].

Як наслідок, представники злочинного світу – злочинні угруповання (організовані групи, злочинні організації, злочинні співтовариства), організатори або керівні особи, які відповідно до ієрархії є «злочинцями в законі», котрі потрапляють до України з території Російської Федерації, Грузії, Вірменії, Азербайджану і встановлюють кримінальні контакти, а також впливають на криміногенні процеси, зокрема контролюють певні види нелегального бізнесу, що призводить до погіршення криміногенної обстановки в державі.

Останнім часом фіксуються спроби «злочинців у законі» встановити вплив на високорентабельні сфери бізнесу [16]. Так, наприклад, 29 жовтня 2014 р. оперативні працівники МВС України викрили «злочинську сходку» в ресторані одного з готелів у центрі м. Києва, організовану кількома представниками клану Мераба Джангвєладзе, на якій розглядалися питання про взяття під контроль поставок енергетичного вугілля, а також пасажирських перевезень в Україні та незаконного видобутку бурштину на територіях Рівненської, Житомирської та Волинської областей тощо. За вказані дії таких осіб максимум чекає примусова депортація. Адже формально такі «королі злочинного світу» самі не стріляють, ніде не лишають ніяких підписів, але фактично саме вони стоять за багатьма злочинами.

Аналіз міжнародного досвіду свідчить про те, що в окремих країнах було удосконалено правові методи щодо протидії особам, віднесеним до категорії «злочинців у законі». Зокрема, у Грузії в 2005 р. прийнято спеціальний Закон – у кримінальному кодексі Грузії з'явилась окрема стаття 2231 «Злочин в законі, належність (членство) до злочинського світу». У 2009 р. у Російській Федерації прийнято Закон, яким статтю 210 Кримінального кодексу РФ викладено в новій редакції, яка передба-

чає настання відповідальності особою, що займає вище становище у злочинній ієрархії, а саме «злочинцем у законі» [17]. Також подібний «закон Ріко» діяв у Сполучених Штатах Америки, коли італійська мафія здійснювала там серйозні злочини [18].

Натомість законодавство України не дає змоги повною мірою боротися зі «злочинцями в законі», оскільки на законодавчому рівні нашої держави не закріплено поняття «злочинця у законі», у результаті чого такі особи «практично недосяжні для притягнення їх до відповідальності, як правило, вони особисто не здійснюють правопорушень, але при цьому керують діяльністю організованих злочинних угруповань» [16].

Ураховуючи значну суспільну небезпеку організованої злочинності та з метою надання правоохоронним органам додаткового механізму для боротьби із цим явищем, починаючи з 2012 р. у Верховній Раді України почали з'являтися законопроекти, які спрямовані на закріплення на законодавчому рівні поняття «злочинця у законі» та встановлення відповідальності за належність до «злочинського світу». Зокрема, перші законопроекти було ініційовано народним депутатом України Г.Г. Москалем «Про доповнення до Кримінального кодексу України положеннями про відповідальність «злочинців в законі» та осіб, що належать до злочинського світу» (реєстр. № 10506 від 22 травня 2012 р. та реєстр. № 1209 від 08 січня 2013 р.). Указані проекти передбачали доповнення Кримінального кодексу України (далі – КК України) статтею 256і «Наявність статусу «злочинця в законі» та належність до злочинського світу». Також було запропоновано визначення поняття «злочинців у законі» – осіб, які відповідно до спеціальних правил у будь-яких формах організують або керують злочинським світом, користуються авторитетом у членів злочинського світу, надають їм завдання, доручення, що сприяють досягненню цілей злочинного світу, організують злочинські розборки, беруть участь у зібраннях (сходках) «злочинців у законі». За статус «злочинця у законі» проект передбачав покарання у виді позбавлення волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років. «Злочинський світ» пропонувався законодавчо визначити як будь-яке об'єднання осіб, що діють відповідно до встановлених, визначених ними спеціальних правил, метою якого є залякування, погрози, примус, насильство, умови нерозголошення, злочинські розборки (вирішення спорів за допомогою погроз, примусу, насильства, залякування або інших незаконних дій), залучення неповнолітніх до злочинних дій, вчинення злочинів або підбурювання до вчинення злочинів із метою отримання прибутку членами об'єднання або іншими особами. До «членів злочинського світу» пропонувався відносити будь-яких осіб, які визнають злочинський світ, поділяють його правила, підтримують його та активно діють із метою здійснення його цілей, виконують доручення «злочинців у законі». Для «членів злочинського світу» передбачалося встановлення кримінального покарання – позбавлення волі на строк від п'яти до восьми років. Але, як

показали результати розгляду Верховною Радою України вказаних законопроектів, законодавці не були готовими до запровадження таких змін.

Ще однією спробою розв'язання цього питання став проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів» (щодо відповідальності для «злочинців у законі» та за злочини, вчинені злочинними угрупованнями), внесений народними депутатами України А.Ю. Геращенко, І.О. Єфремовою, І.О. Котвицьким та ін. (реєстр. № 1188 від 02 грудня 2014 р.). Уперше авторами законопроекту запропоновано статтю 28 КК України доповнити частиною п'ятою, в якій надано визначення злочину, вчиненого злочинним співтовариством – стійким ієрархічним об'єднанням (сім і більше осіб). Крім того, законопроект передбачає доповнення КК України переліком обставин, які обтяжують покарання, серед яких – учинення злочину особою, яка є організатором («злочинцем у законі»), або іншою керівною особою злочинного угруповання. Також пропонується викласти у новій редакції статтю 255 КК України, передбачивши встановлення кримінальної відповідальності для осіб за створення та участь у злочинному співтоваристві та зайняття особою вищого становища в злочинній ієрархії («злочинців у законі»). У примітках до вказаних статей передбачено надати визначення понять «злочинне співтовариство» та «злочинців у законі» [19, с. 93–94].

Як показує досвід Грузії, запровадження кримінальної відповідальності відносно «злочинців у законі» суттєво вплинуло на зниження рівня організованої злочинності у країні.

Разом з тим, слід погодитися з В.І. Василенчуком та Л.І. Данченко, що запровадження аналогічної відповідальності у вітчизняне кримінальне законодавство може викликати певні труднощі для слідчих правоохоронних органів під час кваліфікації та доказування злочинів, пов'язаних із притягненням до кримінальної відповідальності «злочинців у законі».

Дослідники звертають увагу на те, що, по-перше, відповідно до статті другої КК України єдиною підставою кримінальної відповідальності є вчинення винною особою злочину. Злочиним же відповідно до статті одинадцятій КК України є передбачене Кримінальним кодексом України суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину. Членство ж у певній групі чи спільноті (навіть злочинного спрямування) не має діяння в його кримінально-правовому значенні, що давало би підстави вважати таку приналежність особи злочиним.

По-друге, можуть виникати проблеми у доказуванні самого факту «належності (членства) до злочинського світу», оскільки мало ймовірно, що члени злочинного співтовариства будуть свідчити проти своїх «босів» [19, с. 94].

Таким чином, у процесі аналізу наукового доробку українських учених із цієї проблематики з'ясовано, що поняття «злочинців у законі» трансформовано і не зобов'язує «власника» суворо дотримуватися таких злочинських елементів, як «злочинський» та «тюремний»

закон. Зважаючи на таке, можна припустити, що прийняття вказаного закону може змусити кримінальних авторитетів уникати або ігнорувати запитання правоохоронних органів щодо приналежності до категорії «злочинців у законі», свідченням чого є випадок, який трапився на «сходці» кримінальних авторитетів, де було прийнято рішення, що «менту соврать не западло». Тобто ти не повинен брехати своїм однодумцям. А от запитання правоохоронців можна ігнорувати з метою уникнення відповідальності.

Наприклад, кримінального авторитета Льюху Краснодонського працівники правоохоронних органів на камеру запитували: «Ви злочинців у законі?», на що останній відповів: «У мене в трудовій книжці це не записано». Тобто ця особа і не збрехала, і не підтвердила свій статус [4] «злочинців у законі».

Таким чином, слушною з цього приводу є думка О.Д. Максимовою, яка зазначає, що в країні попри такі негативні характеристики відсутня цілеспрямована, науково обґрунтована політика у сфері протидії злочинності, зокрема і організованій [20, с. 5].

Також в Україні за роки її незалежності не розроблено доктрини та концепції протидії цьому явищу. Нормативні документи, які прийняті з цього питання, здебільшого мали декларативний характер, були неконкретними і фактично не виконувались [20, с. 5].

Таким чином, аналізуючи таку ситуацію, слід зазначити, що у філософії є методологічний принцип «бритва Оккама», який полягає в тому, що не слід множити сутності без загальної необхідності, тобто не варто приймати закони тільки заради їх кількості та загальної звітності, намагаючись замінити якість кількістю.

На нашу думку, ця проблема все ж таки більш пов'язана з відсутністю дієвої правоохоронної системи, зокрема ліквідація Управління боротьби з організованою злочинністю є однією із причин активізації «злочинців у законі» в Україні.

Зараз фактично весь тягар протидії організованим групам і злочинним організаціям лежить на Національній поліції України, а саме на підрозділі карного розшуку (документування протиправної діяльності учасників організованих груп і злочинних організацій, припинення діяльності стійких суспільно небезпечних організованих груп і злочинних організацій), департаменті кіберполіції, департаменті протидії наркозлочинності, департаменті захисту економіки. Приєднуємося до думки О.Ю. Шостко, що співробітники перелічених підрозділів на чолі з керівництвом МВС із цим завданням не справляються [15].

Означену тезу підтверджують проведені дослідження окремих фахівців [4], які констатують те, що оперативна робота відповідних підрозділів Національної поліції у цій сфері здійснюється на неналежному рівні.

Зокрема, втрачено досвід, що напрацьовувався десятиріччями у напрямі оперативної роботи, напрацьованих негласних джерел та іншої важливої інформації, що сприяла роботі багатьох професійних оперативних працівників, тощо.

Як справедливо стверджує О. Мадзюк, од-нозначно оцінювати роботу цього підрозділу за роки його існування складно. У діяльності Управління із боротьби з організованою злочинністю були і зловживання, і випадки перевищення службових повноважень, і скандали, пов'язані з «перевертнями в погонах». Водночас не можна не погодитись із тим, що саме завдяки появі Управління із боротьби з організованою злочинністю Україна остаточно не поринула в 1990-ті роки у вир злочинності. І що саме дієздатність спецпідрозділів правоохоронних органів, куди входили найкращі фахівці, стала важливим фундаментом для розкриття злочинної діяльності багатьох організованих злочинних угруповань [21].

Про позитивні результати у зазначеному напрямі свідчать і офіційні дані, відповідно до яких упродовж 2012 р. спецпідрозділами з боротьби з організованою злочинністю було припинено протиправну діяльність чотирьох «злочинців у законі», які прибули до нашої країни для перерозподілу сфер кримінального впливу, в 2013 р. також затримано чотирьох таких осіб (усіх за рішенням суду видворено) та вжито заходів щодо недопущення в'їзду на територію України двадцять одному «злочинцю в законі», які звільнилися з місць позбавлення волі в Грузії, та чотирьом з Білорусії. У 2014 р. затримано п'ятьох «злочинців у законі», чотирьох з яких видворено за межі України та одного притягнуто до кримінальної відповідальності [22].

Можемо констатувати, що проводити реформу системи МВС загалом, а також спеціальних підрозділів із боротьби з організованою злочинністю потрібно було вже давно, однак підійти до цього питання варто було б виважено та об'єктивно, враховуючи індивідуальні особисті якості кожного співробітника.

Для порівняння у США організованою злочинністю займаються такі підрозділи, як Служба берегової охорони США; Секретна служба США; Федеральне бюро розслідувань; Служба маршалів США; Управління із боротьби з наркотиками, тощо.

Окремо слід зупинити увагу на Федеральному бюро розслідувань США. Ця поліцейська установа виконує функції головного координаційного центру держави з боротьби зі злочинністю в США, а також поєднує функції контрозвідки, політичної поліції та карного розшуку. Найбільша кількість кримінальних розслідувань приходить саме на цю службу [23, с.].

Крім того, для боротьби з етнічною організованою злочинністю (бандитами, синдиками, мафією) використовуються спеціальні підрозділи ФБР (FBI SWAT) – штурмові групи зі спеціальним армійським озброєнням, які існують у кожному з 56 регіональних відділів ФБР і застосовують спеціальну тактику знешкодження злочинців під час проведення спецоперацій, в яких потрібні здібності та навички, що виходять за рамки можливостей звичайних поліцейських [23, с. 74].

Звісно, створення спеціального підрозділу КОРД «Корпус оперативного-раптової дії» по аналогії з американським спецпідрозділом

SWAT, безперечно, є позитивним моментом у сфері протидії організованим злочинним угрупованням, зокрема і особам, віднесеним до категорії «злочинців у законі».

Однак для ефективної протидії організованій злочинності силових методів замало, тому вважаємо, що в умовах інтенсивного науково-технічного розвитку пріоритетним напрямом повинні стати удосконалення накопиченого досвіду у сфері протидії організованій злочинності.

У цьому аспекті принагідно процитувати англійського поета Джефрі Чосера: «Все нове – це добре забуте старе».

Тому у процесі реформування правоохоронних органів окрім зарубіжного досвіду важливо враховувати ментальні особливості, оскільки в тих же США правосвідомість громадян інша. Там немає такого поняття, як «злочин у законі». У них діють за національною ознакою певні злочинні групи – мексиканці, італійці тощо.

Висновки. Зважаючи на викладене, можна дійти висновку, що Україна все частіше стає місцем для «сходок «злочинців у законі» не тільки через ліберальні закони, а й через чиновницьку корумпованість та «продажність». Тому якщо не вжити відповідних заходів до кримінальних авторитетів, то організована злочинність, яка щорічно зростає в Україні на 10%, незабаром буде становити серйозну проблему.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Погорецький М.А. Організована злочинність в Україні: тенденції розвитку та заходи протидії / М.А. Погорецький // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2007. – Вип. 16. – С. 99–110. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2007_16_9.
2. Концепція державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю : Указ Президента України від 21 жовтня 2011 р. № 1000/2011 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/14091.html>.
3. Отчет о результатах первого этапа исследования на тему: Воры в законе и преступные авторитеты: исследование субъєктов организованной преступности. – Саратовский центр по исследованию проблем организованной преступности и коррупции Университет им. Дж. Мейсона (США). – Липецк. – 2013 – С. 50.
4. Злочинці в законі злітаються до України, як мухи на мед – экс-голова Пенітенціарної служби [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://politeka.net/ua/351109>.
5. Шалагин А.Е. Кримінологическая характеристика лица, занимающего высшее положение в преступной иерархии / А.Е. Шалагин // Вестник Казанского юридического института МВД России. – 2016. – № 4 (26). – С. 36–39.
5. Курбатова Г.В., Кутякин С.А. «Воры в законе»: на рубеже веков: Лекция. – Рязань, 2003.
6. Глonti Г., Лобжанидзе Г. Профессиональная преступность в Грузии (воры в законе): Монограф. – Тбилиси, 2004.
7. Вікіпедія Українська мафія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>.
8. Крикушенко О.Г. Зміна пріоритетів сучасної кримінальної та тюремної субкультури / О.Г. Крикушенко // Актуальні проблеми кримінального права (пам'яті професора П. П. Михайленка) : тези доп. V міжвуз. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 21 листопада 2014 р.) [Текст] / ред. кол. : В.В. Черней, М.В. Костицький С.Д. Гусарев, С.С. Чернявський та ін. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2014. – С. 67–70.
9. Подлеских Г., Терешонок А. Воры в законе: Бросок к власти. М. : Вече, 1995. – 608 с.
10. Фріс П.Л. Питання кримінально-правової політики у сфері боротьби з організованою злочинністю // Актуальні

проблеми вдосконалення чинного законодавства України: Збірник наукових статей викладачів юридичного факультету. – Івано-Франківськ: «Плай», 1997. – С. 190.

11. Джу́жа О.М. Організована злочинність в Україні та країнах Європи: посібник / О.М. Джу́жа. – К. : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2007. – 248 с.

12. Юрченко О.М. Національне антикорупційне бюро: перспективи діяльності / О.М. Юрченко // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією : наук.- практ. журн. – К., 2014. – № 2 (33). – С. 69–73.

13. Статистичні відомості про виявлені організовані групи та злочинні організації і вчинені ними кримінальні правопорушення за період з 2008 по 2013 рр. (у таблицях) // Департамент інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України. – К. : [б.в.], 2014. – 14 с.

14. Шостко О.Ю. Сучасний стан організованої злочинності в Україні / О.Ю. Шостко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://plaw.nlu.edu.ua/article/viewFile/83859/83462>.

15. УНІАН [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://www.unian.ua/politics/>.

16. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» (щодо встановлення кримінальної відповідальності для «злочинців в законі» та посилення відповідальності за злочини, вчинені злочинними угрупованнями) від 26.12.2014 р. (реєстр. № 1188).

17. Більшість закарпатських нардепів проігнорували проект Закону щодо криміналізації та посилення відповідальності для «злочинців у законі» та злочинних угруповань. [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://strichka.com/article/46255708>.

18. Васи́линчук В.І. Окремі дискусійні питання запровадження у національному законодавстві кримінальної відповідальності стосовно осіб, віднесених до категорії «злочинці в законі» / В.І. Васи́линчук, Л.І. Данченко // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика) : наук.-практ. журн. – 2015. – № 1 (34). – С. 91–94.

19. Максимів О.Д. Теоретичні засади політики України у сфері протидії злочинності : автореф. на здоб. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / О.Д. Максимів – Львів., 2016. – 21 с.

20. Мандзюк О. Кримінальний ренесанс: до чого призвела ліквідація УБОЗу / О. Мандзюк // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://forbes.net.ua/ua/opinions/1417074-kriminalnij-renesans-do-chogo-prizvela-likvidaciya-ubozu>.

21. Довідка про результати роботи спецвідділів БОЗ щодо боротьби з організованою злочинністю і корупцією (2012–2014 рік) [Електронний ресурс] / Сайт ГУБОЗ МВС України. – Режим доступу : <http://www.goboz.gov.ua>.

22. Волинець В.В. Система боротьби з організованою злочинністю у США (досвід організації та функціонування) / В.В. Волинець // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією : наук.- практ. журн. – К., 2014. – № 1 (32). – С. 72–74.

УДК 343.2:343.3

ОБЪЕКТИВНА СТОРОНА СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 110-2 КК УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ КОНСТРУЮВАННЯ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Попович О.В., к. ю. н., доцент
кафедри кримінальної юстиції
Чернівецький юридичний інститут
Національного університету «Одеська юридична академія»

У статті досліджується об'єктивна сторона складу злочину, передбаченого ст. 110-2 КК України. Здійснено аналіз її законодавчого визначення на предмет точності та повноти опису. Сформульовано авторське бачення об'єктивної сторони простого (основного) складу фінансування дій, вчинених із метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України.

Ключові слова: злочин, об'єктивна сторона складу злочину, насильницька зміна, повалення, захоплення, конституційний лад, державна влада, державний кордон, територія, фінансування дій.

В статье исследуется объективная сторона преступления, предусмотренного ст. 110-2 УК Украины. Проведен анализ ее законодательного определения на предмет точности и полноты описания. Сформулировано авторское видение объективной стороны простого (основного) состава финансирования действий, совершенных с целью насильственного изменения или свержения конституционного строя или захвата государственной власти, изменения границ территории или государственной границы Украины.

Ключевые слова: преступление, объективная сторона состава преступления, насильственная смена, свержение, захват, конституционный строй, государственная власть, государственная граница, территория, финансирование действий.

Popovych O.V. THE OBJECTIVE SIDE OF CORPUS DELICTI ART. 110-2 OF THE CRIMINAL CODEX OF UKRAINE: PROBLEMS CONSTRUCTION AND IMPROVEMENT WAYS

In the article investigated the objective side of the corpus delicti art. 110-2 of the Criminal Code of Ukraine. The analysis of the legal definition in terms of the accuracy and completeness of the description. Author's vision of the objective side of corpus delicti of financing of violent change or overthrow of the constitutional order or the assumption of state power, territory or changing the boundaries of the state border of Ukraine.

Key words: crime, the objective side of corpus delicti, violent change, overthrow, assumption, constitutional order, state power, state border, territory, financing.

Постановка проблеми. Проблеми боротьби з діями, спрямованими на фінансове або матеріальне забезпечення сепаратизму, безперервно перебувають у полі зору

міжнародної спільноти, про що свідчить їхній неодноразовий розгляд на засіданнях ООН. Особливо гостро ця проблема постала в сучасний період розвитку Української держави,